

Fai 'e Palesiteni Henry B. Eyring
Tokoni 'Uluaki 'i he Kau Palesitenisi 'Uluaki

Ngāue 'i he Faivelenga Kakato

Kuo pau ke tau ako hotau fatongiá mei he 'Eikí pea tau ngāue 'i he faivelenga kakato, 'o 'ikai fakapikopiko pe nofonoa.

Ngaahi tokoua, 'oku ou fakamā-lō 'i he'eku 'i heni mo kimoutolu he pōnī. Pea 'oku ou ongo'i loto fakatōkilalo 'i he'eku 'ilo'i ho'omou ngāue faivelenga "i he lakanga fakataula'eikí. 'Oku ou lea kiate kimoutolu he pooni fekau'aki mo e faivelenga 'i he ngāue ma'á e 'Eikí. Ne u fili e taumu'á ni koe'uhi ko ha ngaahi me'a ne u toki a'usia.

Ko e tahá, ko 'eku ako fakalelei 'a e tohi fo'ou fakafo ko ia ma'á e Lakanga Taula'eiki Faka-Éloné, 'a ia ne lea ki ai 'a Misa Tēvita L. Pekí. 'Oku ui ia ko e *Ko Hono Fakaboko Hoku Fatongia ki he 'Otuá*. 'I he'eku lau mo fakalaulauloto 'a e ngaahi me'a 'oku faka'amu ke fakahoko mo a'usia 'e he kau talavou, ne u 'ilo 'oku ne fakamatala'i 'a e me'a ko ia ne tala'ofa 'e Palesiteni Pilikihami 'Iongi ki he kau ma'u lakanga fakataula'eiki ne ngāue faivelenga 'i he mo'ui kotoa: "Ka 'i ai ha taha 'okú ne ma'u ha kongá 'o e lakanga fakataula'eikí, pea ne hokohoko atu ai pē 'o faivelenga 'i hono uiui'i, mo hokohoko fiefia atu ai pē 'i hono fai 'o e ngaahi me'a 'oku fie ma'u 'e he 'Otuá meiate iá, pea hokohoko atu 'i hono fua hono ngaahi fatongia 'i he mo'ui, 'oku 'ikai ke ngata pē 'i he'ene fakama'u kiate ia 'a e faingamālie ke ne ma'ú; ka ke ne toe 'ilo foki ki

he ngaahi founga 'oku ma'u 'aki 'a e ngaahi me'a 'a e 'Otuá, he te ne hokohoko atu hono 'ilo 'a e finangalo 'o e 'Otuá."

'I he ngaahi uike si'i kuo hilí, ne u vakai ki ha kamata 'a ha tikoní fo'ou 'i he hala ko ia 'o e faivelengá. Ne faka'ali'ali mai 'e he'ene tangata'eikí ha fakatātā ne tā 'e hono fohá 'a ia ne 'asi ai e 'otu sea kotoa 'o honau falelotú, ha fika ki he tikoní kotoa 'e vahe ke ne tufaki e sākalamēnití pea mo honau hala he falelotú ke tufaki e sākalamēnití ki he kāingalotú. Na'á ku malimali mo 'ene tama'i 'i he'ema fakakaukau ki ha ki'i

tamasí, na'e 'ikai fekau'i ka na'á ne fa'u ha palani ke fakapapau'i te ne lavame'a 'i he'ene ngāue 'i hono lakanga fakataula'eikí.

Na'á ku 'ilo mei he'ene faivelengá, ha sipinga mei he tohi fo'ou 'o e *Fatongia ki he 'Otuá*. 'A ia ko hono 'ilo'i 'o e me'a 'oku 'amanaki mai ki ai 'a e 'Eikí, fai ha palani ke fakahoko ia, ngāue'i ho'o palani 'i he faivelenga pea vahevahe mo e ni'hi kehé 'a e founga ne hanga 'e he me'a na'á ke fouá 'o liliu koe mo faitāpuekina e ni'hi kehé.

Na'e tā 'e he tikoní 'a e fakatātaá ke ne lava 'o fai 'a ia ne ui 'e he 'Eikí ke ne faí. 'I he kamata'anga 'o 'ene ngāue lakanga fakataula'eikí, ne ako'i ia 'e he 'Eikí ke fiefia ma'u pē 'i hono "fai 'o e ngaahi me'a 'oku fie ma'u 'e he 'Otuá meiate iá."

Ko e me'a 'e taha ne hoko, ke u lea ai he faivelengá kiate kimoutolu he pōnī, ko 'eku mamata ki ha tangata ne ofi ke 'osi 'a 'ene ngāue he lakanga fakataula'eikí 'i he mo'ui ni. Ne tu'o ua 'ene hoko ko ha pīsope. 'I hono fuofua ui ia ko ha pīsopé, 'i ha ngaahi ta'u lahi ki-mu'a pea ma fe'iloakí, na'á ne kei talavou, ko 'eni kuó ne toulekeleka, pea tukuange mei he'ene hoko tu'o ua ko ha pīsopé. Ne hoko hono ngaahi fakangatangata fakaesinó ko ha me'a ke faingata'a ai ha'ane fai ha ngāue 'i he lakanga fakataula'eikí.

Ka na'e 'i ai ha'ane palani ke ngāue 'i he faivelenga. Na'á ne tangutu he Sāpate kotoa na'e lava ai ke ne 'alu ki he lotú 'i he 'otu ofi taha ki he matapā ko ia 'e hū mai ai 'a e kaka'i ki he

houalotu sākalamēnití. Na'á ne ha'u vave ke fakapapau'i 'e 'atā e seá. Ne lava 'e he tokotaha ne a'u mai 'o 'ilo 'a 'ene 'ofá mo 'ene talitali lelei 'o hangē ko ia na'á ne fai kimu'a 'i he'ene kei hoko ko 'enau pīsopé. Ne fakamāfana'i mo langaki hake kimautolu 'e he'ene taki-ekiná he na'a mau 'ilo 'a e feilaulau na'á ne fai ke ngāue. Ne 'osi 'ene ngāue ko e pīsopé; ka na'e te'eki ai 'osi 'a 'ene ngāue 'i he lakanga fakataula'eikí.

Kuo mou hoko ko ha ngaahi sī-pinga 'o e kau tamaio'eiki ma'ongo-onga 'o e lakanga fakataula'eikí. 'I he pōnī, te u feinga ke fakamatala'i atu 'a e me'a kuó u 'ilo fekau'aki mo kinautolu. 'Oku kamata 'aki ia 'enau ako ke 'ilo 'a e tokotaha 'oku nau ngāue ki a'i pea ko e hā 'a hono taumu'á. 'I hono fakatō ia ki honau lotó, 'oku nau hoko ai ko ha kau tamaio'eiki lelei ange.

'Uluakí, te u lea hangatonu ki he kau talavou 'o e Lakanga Taula'eiki Faka-Ēloné. Tē mou faivelenga ange 'i ho'omou ongōi 'a hono lahi 'o e falala atu 'a e 'Otuá. 'Oku 'i ai ha pōpoaki mei he Kau Palesitenisí 'Uluakí kiate ki-moutolu 'i he tohi ko ia ko e *Fatongia ki he 'Otuá*: "Oku falala mo fakatetu'a atu 'a e Tamai Hēvaní kiate koe pea 'oku 'i ai ha misiona mahu'inga ke ke fakahoko. Tē Ne tokoni'i koe 'i ho'o tafoki kiate Ia 'i he lotú, fakafanongo ki he ngaahi ue'i 'a e Laumālié, talangofua ki he ngaahi fekau' pea mo tauhi 'a e ngaahi fuakava kuó ke fai."³

Ne toe foki mai 'a Sione Papitaiso ki māmani ke toe fakafoki mai 'a e lakanga fakataula'eiki 'oku ma'u 'e ki-moutolu kau talavou. Na'á ne ma'u 'a e ngaahi kī 'o e Lakanga Taula'eiki Faka-Ēloné. Ne 'alu 'a Sīsū kia Sione ke papitaiso Ia. Ne 'ilo'i 'e Sione 'a e tokotaha na'á ne uiui'i iá. Na'á ne pehē ki he 'Eikí, "Oku ngali mo au ke u papitaiso 'iate koe."⁴

Ne 'ilo 'e Sione 'i he taimi ne fekau'i atu ai ia 'e he 'Eikí ke ne fakanofa 'a Siosefa Sāmita mo 'Oliva Kautele 'i he 'aho 15 'o Mē 1829, 'oku ma'u 'e he lakanga fakataula'eiki 'o 'Ēloné " 'a e ngaahi kī 'o e tauhi mai 'a e kau 'āngeló, pea mo e ongoongolelei 'o e fakatomalá, pea mo e papitaiso 'i he fakaukú ke fakamolemole 'a e ngaahi angahalá."⁵ Na'á ne 'ilo'i foki 'a e taha

na'á ne uiui'i iá pea mo e taumu'a nāunau'ia ne 'uhinga ai hono fekau'i mai iá.

'Oku faka'atā koe 'e ho ngaahi uiui'i 'o e lakanga fakataula'eikí ke ke 'oatu 'a e sākalamēniti 'o e 'Ohomohe 'a e 'Eikí ki he kāingalotu 'o Hono Siasí he 'ahó ni. Ko e faingamālie tatau pē ia ne foaki 'e he Fakamo'uí ki he Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá 'i He'ene ngāue fakafaifekau he māmani. Na'á Ne toe fakahoko ia 'i He'ene ui ha kau ākongā 'e toko hongofulu mā ua hili 'Ene Toetu'ú ke tataki 'a Hono Siasí.

Hangē ko hono fakamatala'i 'i he Tōhi 'a Molomoná, na'e hanga 'e he 'Eikí tonu 'o 'oange 'a e ongo faka'ilonga 'o 'Ene feilaulau ta'e fakangatangata pea tufaki ia ki he kakai. Fakakaukau kiate Ia mo e founga 'okú Ne fakalāngilangi'i ai koe 'i ho'o fakahoko ho'o ngāue 'i he lakanga fakataula'eikí. 'I ho'omou manatu kiate Iá, te mou fakapapau ke fakahoko lelei mo faivelenga e ngāue ko iá 'o hangē ko ia na'á Ne fai.⁶

'E lava ke hoko ia ko ha sīpinga 'i ho'omou mo'uí te ne fakalahi homou mālohi ke faivelenga 'i he ngāue lakanga fakataula'eiki kotoa 'oku teuteu 'e he 'Eikí ma'au pea mo ia te Ne ui

koe ki a'i. 'E tokoni e fakapapau ko iá ke ke teuteu ki hono ma'u 'o e Lakanga Taula'eiki Faka-Melekisētekí, 'a ia ne ui he kuonga mu'á ko e "Lakanga Fakataula'eiki Toputapu 'i he Lakanga o e 'Alo 'o e 'Otuá."⁷

'Oku ou fie lea heni kiate kinautolu kuo ui pea lāngilangi'ia ke ngāue 'i he Lakanga Taula'eiki Faka-Melekisētekí. Hangē ko e Lakanga Taula'eiki Faka-Ēloné, 'oku mahulu hake 'a e Lakanga Taula'eiki Faka-Melekisētekí 'i he falala pē ke fai 'a e finangalo 'o e 'Eikí. Ko ha fakaafe ke hoko 'o hangē ko Iá. Ko 'Ene tala'ofá 'eni:

"He 'ilonga 'a kinautolu 'oku faivelenga 'o a'u ki hono ma'u 'o e ongo lakanga fakataula'eikí ni kuo u lau ki a'i, pea mo hono fakaongoongolelei 'o honau lakangá, 'oku fakamā'oní'oní 'a kinautolu 'e he Laumālié ki hono fakafou'ou 'o honau sinó.

"Oku nau hoko ko e ngaahi foha 'o Mōsepe pea mo 'Ēlone pea ko e hako 'o 'Ēpalahame, pea ko e siasi mo e pule'anga pea mo e kakai fili 'o e 'Otuá.

"Pea ko kinautolu kotoa pē foki 'oku ma'u 'a e lakanga fakataula'eiki ko 'eni 'oku nau ma'u au, 'oku folofola 'e he 'Eikí;

"He ko ia 'okú ne tali 'eku kau tamaio'eikí, 'okú ne tali au;

"Pea ko ia 'okú ne tali aú 'okú ne tali 'eku Tamai;

"Pea ko ia ia 'okú ne tali 'eku Tamai 'okú ne ma'u 'a e pule'anga 'o 'eku Tamai; ko ia ko e me'a kotoa pē 'oku ma'u 'e he'eku Tamai, 'e foaki ia kiate ia."⁸

'Oku 'i ai ha sīpinga 'oku hiki hake ai 'a e kau ma'u lakanga fakataula'eiki kotoa pē ki he tāpuaki nāunau'ia ko iá. Ko e feitu'u 'e taha 'oku 'omi ai 'e he 'Eikí 'a e sīpinga kiate kitautolú ko e vahe 107 'o e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakavá:

"Ko ia tuku ke akó ni 'o 'ilo 'e he tangata kotoa pē 'a hono fatongiá, pea ke ngāue 'i he lakanga kuo fakanofa ia ki a'i, 'i he faivelenga kakato.

"Ko ia ia 'oku fakapikopikó 'e 'ikai lau ia 'okú ne fe'unga ke tu'u, pea ko ia ia 'oku 'ikai te ne ako 'a hono fatongiá 'o 'ikai te ne fakahā 'okú ne fe'ungá, 'e 'ikai lau ia 'okú ne fe'unga ke tu'u. 'E pehē. 'Ēmeni."⁹

Kuo pau ke tau ako hotau fatongia mei he 'Eiki pea tau ngāue 'i he faivelenga kakato, 'o 'ikai fakapikopiko pe nofonoa. 'Oku faingofua pē 'a e si-pingá, ka 'oku 'ikai faingofua ke mui-mui ki ai. 'Oku faingofua ke tohoaki 'etau tokangá. 'E ngali fakamānako ange ha'atau lau 'a e ongoongó 'i he tohi lēsoni 'o e lakanga fakataula'eikí. 'E ngali fakamānako ange e tangutu 'o māloloó 'i ha 'a'ahi kiate kinautolu 'oku nau fie ma'u 'etau tokoni lakanga fakataula'eikí.

'I he'eku fakatokanga'i kuo tohoaki au mei hoku ngaahi fatongia lakanga fakataula'eikí 'e ha ngaahi me'a fakamānako kehe pea fie ma'u 'e hoku sinó ke māloloó, 'oku ou fakalotolahi'i au 'aki e ngaahi lea ko 'eni: "Manatu'i Ia." Ko e 'Eiki 'a hotau faifa'itaki'anga haohaoa 'o e faivelenga 'i he ngāue lakanga fakataula'eikí. Ko ia Hotau takí. Na'á Ne ui kitautolu. 'Okú Ne mu'omu'a 'iate kitautolu. Na'á Ne fili kitautolu ke mui-mui kiate Ia pea 'omi mo ha ni'ihí kehe.

'Oku ou manatu'i Ia he efiāfi ni pea 'oku ongo ia ki hoku lotó. Ko e pō Tokonaki 'eni kimu'a he Sápate Toetu'ú 'a ia 'oku tau manatu ai ki He'ene Toetu'ú. 'Oku ou manatu'i 'a 'Ene tā-sīpinga 'i he ngaahi 'aho kimu'a.

Koe'uhí ko 'ene 'ofa ki He'ene Tamái mo kitautolú, na'á Ne tuku Ia ke mamahi 'o laka hake 'i he me'a 'e malava 'e he tangata matelié. Na'á Ne folofola mai 'aki ha ni'ihí 'o e ngaahi feilaulau ta'efakangatangata ne fie ma'u meiate

Iá. 'Oku mou manatu'i 'a e ngaahi leá:

"He vakai ko au, ko e 'Otuá, kuó u kātaki'i 'a e ngaahi me'á ni ma'á e kakai kotoa pē, koe'uhí ke 'oua na'a nau mamahi 'o kapau te nau fakatomala;

"Ka 'o kapau 'e 'ikai te nau fakatomala kuo pau ke nau mamahi 'o hangē pē ko Aú;

"'A ia ko e mamahi na'e langaki ai 'a 'eku tetetete 'a'aku, 'a ia ko e 'Otuá, ko e tokotaha 'oku mālohi tahá, koe'uhí ko e mamahí, pea mo e tafe 'a e totó 'i he ava kotoa 'o hoku kilí, mo e mama-hi'ia 'i he sinó mo e laumālié fakatou-'osi—peá u loto ke 'oua na'á ku inu 'i he ipu mahí, peá u holomui ai—

"Ka neongo iá, kae tuku 'a e lāngi-langí ki he Tamái, pea na'á ku inu ai 'o faka'osi 'a 'eku ngaahi teuteu ki he fānau 'a e tangatá."¹⁰

Mei he kolosi 'i Kalevalé ne fakahā 'e he Fakamo'uí, "[Kuo 'osi]."¹¹ Pea mavahe leva Hono laumālié mei Hono sinó pea na'e 'ave leva Hono sino fakamatelié 'o tuku hifo ia 'i he 'ofa ki ha fonualoto. Na'á Ne ako'i mai kiate kitautolu ha lēsoni 'i he ngaahi me'a na'á Ne fakahoko 'i he ngaahi 'aho ko ia 'e tolu 'i he maama tatali'anga 'o e ngaahi laumālié, kimu'a peá Ne Toetu'ú, 'a ia 'oku ou manatu'i 'i he taimi ko ia 'oku ongo'i ai kuó u lava'i ha ngāue faingata'a 'i He'ene ngāué pea 'i ai 'eku totonu ke māloloó.

'Oku 'omi 'e he faifa'itaki'anga 'a e Fakamo'uí 'a e loto lahi ke u hoko atu. Ne 'osi 'a 'Ene ngāue 'i he matelié, ka na'á ne 'alu atu ki he maama tatali'anga

'o e ngaahi laumālié ke hoko atu 'Ene ngāue nāunau'ia ke fakahaofi e ngaahi laumālié. Na'á Ne fokotu'utu'u 'a e ngāue 'a e ngahi laumālie angatonú ke fakahaofi 'a kinautolu 'e kei lava ke faitāpuekina 'e He'ene feilaulau fakalelé. Manatu'i 'a e ngaahi lea mei he vahe 138 'o e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakavá:

"Kae vakai, na'á ne fokotu'utu'u ha'ane kau ngāue, mei he kau mā'oni'oni, peá ne fili ha kau talafekau, 'o fakakofu'i 'aki 'a e mālohi mo e mafai, pea tu'utu'uni ke nau 'alu atu 'o 'ave 'a e maama 'o e ongoongolelé kiate kinautolu na'e 'i he fakapo'ulí, 'io ki he ngaahi laumālie kotoa pē 'o e tangatá; pea na'e anga pehē 'a hono malanga 'aki 'o e ongoongolelé ki he kau pekiá.

"Pea na'e 'alu atu 'a e kau talafekau na'e fili ke talaki fakahā 'a e 'aho 'o e 'alo'ofa 'o e 'Eiki pea fakahā 'a e tau'atā-iná ki he kau pōpula 'a ia na'e nofo ha'isiá; 'io kiate kinautolu kotoa pē te nau fakatomala mei he'enu ngaahi angahalá pea tali 'a e ongoongolelé."¹²

Ko 'etau manatu pē kiate Iá, 'e faingofua leva ke tau faka'ehi'ehi mei he fakatauvele ke māloloó mei he'etau ngaahi ngāue 'i he lakanga fakataula'eikí. Kuo pau ke tau manatu kiate Ia he 'ahó ni, ko ia 'oku tau 'i heni ai ke ako ki hotau ngaahi fatongia, fakapapa'u'i ke fai 'a ia kuo tau fuakava ke faí 'i he faivelenga kakato. Pea koe'uhí ko 'Ene faifa'itaki'angá, te tau kātaki ki he ngata'anga 'o e ngāue kuó Ne 'omi kiate kitautolu he mo'ui ní pea tukupā

ke fai e finangalo 'o 'Ene Tamai ma'u ai pē 'o ta'engata 'o hangē ko ia na'a Ne fai pea 'oku Ne lolotonga fai.

Ko e Siasi 'eni 'o e 'Eiki. Na'a Ne ui pea falala mai kiate kitautolu neongo 'Ene afio'i hotau ngaahi vaiva'angā. Na'a Ne 'afio'i e ngaahi 'ahi'ahi te tau fehangahangai mo iā. Ka 'i he'etau ngāue faivelengā pea fakafou 'i He'ene Fakalelei, 'e lava ke tau 'ilo Hono finangalo pea mo e me'a kuo pau ke tau hoko ki ai ke faitāpuekina 'a kinautolu 'oku tau tokoni'i Ma'anā. 'I he fuoloa ko ia 'etau ngāue faivelenga Ma'anā, 'e liliu ai kitautolu. 'E lava ke tau hoko 'o hangē ko Iā.

Kuó u mamata ki he mo'oni 'o e ngaahi mana ko iā 'i he mo'ui 'o 'Ene kau tamaio'eiki. Ne u mamata ai he ngaahi uike si'i kuo hilí 'i ha loto fale 'o ha ma'u lakanga fakataula'eiki angatonu.

Ne talu 'eku maheni mo ia 'i he'ene kei tikoní, hoko ko ha tamai, pīsope pea mo ha mēmipa 'o e kau palesiteni-si fakasiteiki. Ne u siofi 'i ha ngaahi ta'u lahi 'a 'ene ngāue faivelenga ma'a e fānau 'a e 'Otua'aki hono lakanga fakataula'eiki.

Ne ha'oha'o kiate ia 'a hono fāmilí 'i hono loto falé. Na'a ne malimali, tui ha sote hina, suti pea hēkesi. Na'a ku 'ohovale he na'a ku 'i ai 'oku lolotonga fai kiate ia ha faito'o fakafalemahaki fakamamahi pea 'oku te'eki ke sai ia.

Ka na'a ne malimali mo fakafe'iloaki mai 'o hangē kuó ne fa'a fai ki ha kau 'a'ahi 'e laungeau lolotonga ko ia 'ene ngāue he lakanga fakataula'eiki 'i he kotoa 'o 'ene mo'ui. Ne u ha'u ke tokoni'i ia 'i he ngaahi faingata'a'ia ne fehangahangai mo iā kae hangē ko ia 'oku fa'a hoko 'i he ngāue 'i he lakanga fakataula'eiki, ne tokoni'i mo ako'i au.

Na'a ma tangutu 'o talanoa fiefia. Na'a ne fakamatala'i mai hono tokanga'i 'e he'ene tangata'eiki 'a 'eku fine'eiki he ofi ko ia ke ne pekiá. Ne 'ikai te u 'ilo'i ia. Ne mahino kiate au he taimi ko iā na'a ne ako e founga 'o e fai ha fakafiemālie 'i he'ene kei tamasi'i mei he'ene tangata'eiki, ko ha lakanga fakataula'eiki faivelenga. Ne 'omi 'e he fakakaukau ko iā ha loto hounga'ia koe'uhí ko e ngaahi taimi ne u 'ave ai 'eku fānau tangata i'ki ke mau 'alu 'i he ngaahi 'a'ahi 'a e lakanga fakataula'eiki

ke fakafiemālie'i mo faitāpuekiná.

Hili ha ngaahi miniti si'i, na'a ne fehu'i mai, "E lelei pē ke u kole atu ke ke tuku mai haku tāpuaki?" Ne hanga 'e he'ene palesiteni fakasiteiki kimu'a, 'a ia na'a na ngāue 'i ha ngaahi ta'u lahi, 'o tākai hono 'ulú 'aki e lolo kuo fakatapui 'e he mālohi 'o e Lakanga Taula'eiki Faka-Melekisēteki.

'I he'eku fakama'u e tāpuaki, ne ako'i au 'e he Laumālie Mā'oní'oni 'a e kongā 'o e me'a ne 'osi fai 'e he 'Eiki ma'a e ma'u lakanga taula'eiki angatonu ko 'eni. Na'a ne ma'a pea kuo to'o 'a 'ene ngaahi angahalá. Ne liliu 'a hono natulá ke ne tali e finangalo 'o e Fakamo'ui. Ne 'ikai ke ilifia ki he maté. Ko e holi 'a hono lotó ke mo'ui ke tokoni ki hono fāmilí mo e nīhi kehe 'o e fānau 'a e Tamai Hēvaní 'a ia ne nau fie ma'u ia.

Ne u 'alu he pō ko iā mo 'eku hounga'ia 'i he'eku fakamo'oni 'a e anga'ofa 'a e 'Eiki ki He'ene kau tamaio'eiki ngāue faivelenga ta'etukua 'o e lakanga fakataula'eiki. 'Okú Ne liliu 'a honau lotó ke nau tali 'a Hono finangalo pea ngāue 'o hangē ko Iā.

'Oku ou faka'osi 'aki e na'ina'i ko 'eni ki he kau tamaio'eiki lakanga taula'eiki 'a e 'Eiki. Fakalaululoto mo'oni pea faivelenga 'i he folofolá pea 'i he ngaahi lea 'a e kau palōfita mo'ui. Lotu ma'u pē ke fakahā atu 'e he Laumālie Mā'oní'oni 'a e natulá 'o e 'Otua ko e Tamai mo Hono 'Alo 'Ofa'angā. Kole ke fakahā atu 'e he Laumālie 'a e me'a 'oku finangalo 'a e 'Eiki ke ke fai. Palani ke fai ia. Palōmesi kiate ia te ke talangofua.

Ngāue 'i he loto fakapapau kae 'oua kuó ke fai Hono finangalo. Peá ke lotu leva 'o fakamālō ko e faingamālie ke ngāue pea 'ilo 'a e me'a hono hoko ke ke fai.

'Oku ou fakamo'oni 'oku mo'ui 'a 'etau Tamai Hēvaní mo Sisū Kalaisi. Ko ha ongo tangata toetu'u mo nāunau'ia 'oku Na 'ofa mo tokanga mai kiate kitautolu. Na'e toe fakafoki mai 'a e ngaahi ki 'o e lakanga fakataula'eiki 'e ha kau talafekau fakalangí ki he Palōfita ko Siosefa Sāmitá. Kuo tuku'au ta'e-motu mai ia 'o a'u kia Palesiteni Tōmasi S. Monisoni. 'Oku ma'u 'e he Kau 'Aposetolo mo'ui 'a e ngaahi kii ni.

'Oku ou tuku kiate kimoutolu 'a 'eku tāpuaki ke mou lava 'o ongo'i 'a e Laumālie 'o e falala mo e tala'ofa kuo mou ma'u 'i ho'omou hoko ko ha kau taimaio'eiki 'o e lakanga fakataula'eiki 'i he Siasi mo'oni 'o e 'Eiki, 'i he huafa toputapu 'o Sisū Kalaisi, 'ēmeni. ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. *Ngaahi Akonaki 'a e Kau Palesiteni 'o e Siasi: Pilikibami 'Iongi* (1997) 152–53.
2. *Ngaahi Akonaki: Pilikibami 'Iongi*, 152.
3. *Ko Hono Fakaboko 'a Hoku Fatongia ki he 'Otua: Ma'a e Kau Ma'u Lakanga Taula'eiki Faka-'Eloné* (tohi tufa, 2010), 5.
4. Mātu 3:14.
5. Vakai, Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 13.
6. Vakai, 3 Nifai 20:3–9.
7. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 107:3; vakai foki, 'Alamá 13:1–9.
8. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 84:33–38.
9. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 107:99–100.
10. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 19:16–19.
11. Sione 19:30.
12. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 138:30–31.

